

Bogdán Rozália összegzése

Ahol a mesék hét országra szóló lakodalmas záróakkordja, ott végződik Nagy Gézáné Bogdán Rozália önéletrajzi feljegyzése is, csak hogy az ígéretes jövő helyett a beteljesedett bánatot foglalja össze: „Másnap ide jöttünk Kovásznára, megkezdődött az asszonyságom, ami sok keserűség s betegség, s kevés öröm s megelégedés közt folyt le.”

Bogdán Rozália emlékezései lejegyzésekor, 1896-ban huszonkilenc éves volt, de már többszörösen kiürítette az élet keserű poharát: hét gyermeket szült, négyet eltemetett. Nem csoda, ha az írásban próbált menedéket keresni és bevallottan hagyatkozni: „jegyzeteket csinállok, hogy később felettem elmélkedjem, s talán leányom tanuljon belőle, s értse meg anyját, ki majd tán nem lesz...” Egy bársonyba kötött könyvecskébe róta sorait, tárta fel őszintén, lelke mélyéből leánykorát.

Nagy Gézáné 1937-ben, hetvenéves korában hunyt el, de más feljegyzést sajnos nem hagyott maga után. A 19. század második feléből fennmaradt néhány oldal különleges értékkel bír: a feltárulkozás őszintesége, választékossága nem csupán a leszármazottak, de a kívülállók számára is lenyűgözővé, olvasmányossá teszi a szöveget.

Bogdán Rozália kisvárosi örmény kereskedőcsaládban született, sorai iskolázottságról, olvasottságról árulkodnak, de nem tudjuk, hogy pon-

tosan hány osztályt végzett, ugyanis önéletrajzában csak utalást találunk tanulmányaira vonatkozóan: „elvégezvén az iskoláim, anyám a ruhavarrás és szabás megtanulására adott. Szerencsésen meg is tanultam, és elég rövid idő múlva már otthon folytathattam. Ez idő alatt én is a 16. évembe fordultam.”

A tanulmányok és a férjhezmenetel között rövid idő telt el, hiszen 17 éves, amikor a marosvásárhelyi kereskedő, Nagy Géza feleségül veszi. Házasságukból végül nyolc gyermek születik, de mindössze négy: Géza, Aranka, István és Gabriella éri meg a felnőttkort.

A család a feljegyzések írásakor még Kovásznán élt, ahol Nagy Géza vegyeskereskedést működtetett, majd 1900-ban Bereckbe költöztek. 1905-ben Nagy Géza elhunyt és a 38 éves asszony özvegyen maradt. Nem adta fel: akárcsak korábban az édesanyja, ő is továbbvitte, sőt bővítette is a családi vállalkozást. Gyapjűfűsülőt üzemeltetett és a községháza alagsorában fogadót nyitott. A fiait taníttatta (Géza tanító, István matematikatanár lett), a kereskedést Aranka lánya vitte tovább, egészen az államosításig. Gabriella trafikot nyitott.

Nagy Gézáné jó üzleti érzékkel rendelkezett: előre megtervezte, hová nyit üzletet, hol épít lakást. 1916-ban, meneküléskor, amikor családjá elmenekült, ő otthon maradt és kenyeret süttetett jó pénzért a katonáknak.

Nagy Gézáné 1935-ben

Utódai alacsony, törekény, szigorú asszonyként tartják számon, aki nem csupán a cselédeket, hanem a családtagokat is kordában tartotta. Cukorbetegségben halt meg 1937-ben.

Önéletrajza – s minden bizonnyal nem egyedülálló asszonyi sorsa – a ma embere számára megrendítő olvasmány lehet egy emberről, aki soha nem lehetett maradéktalanul boldog. „Hiába szedem össze múltamat, elmondhatom, sohasem voltam boldog, ez pedig nagy szó, és ez így is volt...” – összegzett a szerző.

A bársonyba kötött könyvecskét Nagy Gézáné legkisebb lánya, Gabriella és leszármazottai őrizték meg. Közreadója Bogdán Rozália dédunokája, Nagy Istvánné Szabó Gyöngyvér, a Csíki Székely Múzeum fotográfusa.

Daczó Katalin

Napló életemről¹

1896

(I. rész)

Szórakozásul magamnak jegyzeteket csinállok, hogy később felettem elmélkedjem, s talán leányom tanuljon belőle, s értse meg anyját, ki majd tán nem lesz, vagy más, ki ismert és kezébe juthatna, elolvasva megismeri belvilágom, és nem csak a kül látzatot, amit mindenki látott és azután ítél.

Kovászna, 1896. október

Nagy Gézáné
a gyermekeivel (1914 ?)

Rövid vázlat elmúlt életemről, gyermekeimről, anyám és atyámról.

Én Kézdivásárhelyt születtem.² Atyám³ az ott lévő kereskedők közt a jobb módúak közé tartozott. Csendes, jámbor, jóra való ember volt, szerette mindenki. Jót tett, akivel tehetett, s nem bántott senkit soha, és ellenségeinek is megbocsájtott.

Anyám⁴, ő igen szép asszony volt. Amikor én ezeket írom, még fel lehet ismerni a romok között szépségét, hogy milyen lehetett ifjan, mert ma már hatvan évhez közel jár, de azért még mindig szép darabjai kellemes arcot tüntetnek elő.

Ő atyámhoz nem szerelemből ment, nem érzett iránta semmit, sem melegséget, sem undort, egész közönyös volt iránta. A szülei akarták, hogy hozzámenjen. Ő, igaz, előbb ellenkezett, mert mást már szeretett. Be is vallották egyik a másiknak, még esküvel is megpecsételték szerelmi vallomásukat, egyik a mást megvárják, mert mind anyám, mind azon ifjú nagyon fiatalok voltak még. Mikor anyámnak bemutatták szegény elhunyt atyám[at] mint kérőt, ő visszautasította, persze csak szülei előtt, hogy ő nem megy hozzá, és ekkor bevallá viszonyát ama másikkal. Nem volt idegen egészen, mert távolról rokon volt, és egyetlen fia az apjának, de csak 18 éves, anyám 16-ik, s így várniuk kellett volna még. A fiú Bécsbe ment szervírozni mint utazó, s ez alatt megtörtént, hogy addig kérték, kényszerítették szigorú parancsaikkal, hogy végül beleegyezett az atyámmal való egybekelésbe. Mert tudtul adták, hogy ügysem adnák az ő választottjához, mert nagyon fiatal, és soká kell neki még megnősülni, hogy családfej legyen.

Ez az én szüleim egybekelési epizódja.

Jól is voltak, anyámat bámulták, mert mint asszony még szebb lett és fejlettebb. Atyám büszke volt rá, és nem féltékeny, mint más akárhány ember, aki 39 éve dacára 18 éves feleséget visz a házhoz, s hozzá még szép[et] és ügyest.

Ők boldogul éltek, s nem is fenyegette semmi veszély boldogságukat, mígnem egyszerre elrabolta tőlük egyetlen fiúgyermeküket a halál. Fáj-

Nagy Gézáné gyermekei, menyei és vejei 1930-ban

dalmuk nem ismert határt, a kétségbeesésnél voltak, de később ebbe is megvigasztalódtak, mert anyám két fiú bátyámnak és két, velem együtt, leánynak adott életet. Én voltam közöttük a legkisebb, kilencéves csak még fél év múlva lettem volna⁵, mikor atyám elhunyt 1872-ben. Ő tüdővészben halt el.

Bár nagyon józan életű volt ifjúkorában, sőt egy nagybátyját azért nem engedte vendégnek hívatni hozzánk anyám által ebédekre, mert szerette az italt, de később, sajnos, bíz ő is pityizált. Sőt a kártya majdnem szenvedélye is lett. Sokszor egész nagyba folytatta, s utóbbi időben mindig vesztített, mert hamar megártott a bor, és így nem ügyelt a kártyájára. Anyám, szegény, kérte, könyörgött, sőt gorbomba is lett irányába, hogy ne tegye, mert tönkremegyünk. Mindig ígérte, fogadta, de csak addig tartott, míg a

társaság közé ült, s végre a sok éjjelezés és borivás tönkretették az egészségét és belehalt. Hallottam később mint nagy, a rossz világ beszélte, hogy tán a korhelységét bújában kezdte, mert érezte hajlott korát, anyámnak még mindig voltak udvarlói, de ki tudja, igaz-e?

Mi hát árván maradtunk négyen, két fiú, két lány.⁶ Emlékszem mint gyermek, mikor mentünk a templomba, mind megálltak és úgy bámultak, s hangos megjegyzéseket tettek, ni hol jön az özvegy árváival, s mily szép, akár egy királyné. Nem is hiszik el, kik nem tudják, hogy az övé az a négy gyermek, a gyászban még szebb, mint eddig, s több efféléket. S már akkor én is büszke voltam az anyámra. Ó, be szép idők, s be régen volt mindez!

A családi ház (1925 ?)

Nagy Gézáné és gyermekeinek családja 1930-ban

mind atyánkra hasonlítánk. Anyám középtermetnél mondhatnám magasabb, és mi mind törpék, mert atyám törpe, szikár, barna ember volt, és így mi is szintén. S pedig legfőbb óhajtásom, hogy bár még meg tudnék hízni, de nem hiszem, hogy megtörjék.

Nem akarok eltérni megkezdett írásim fonalam szálától, azért folytatom a bált, jobban mondva az estét. Ezen alkalommal, mondhatnám, imádói többen voltak, s többek közt egy akkor odajött, kinevezett igazgató tanár, akit is az egész város emlegetett, úgy ügyességéről, mint műveltségéről és még szépségéről is. A végzet vagy nagy véletlen ott összehozta anyámmal, s ő is sorakozott bámulói közé, sőt később is fölkereste. Komolyan kezdett udvarolni, s mindennapos lett a háznál. Nekünk abban az időben volt egy segédünk, ki egyszersmind üzletvezető is volt. Tizenkét évig volt a háznál, eközben három évig máshelyt is volt, de újra visszajött mihozzánk. Oly bizalommal voltunk egyik a más-hoz, mintha ő is családtag lett volna. Azért írom, voltunk, mert én nagyon

*Bogdán István
(a szerző édesapja)*

jelent meg. Fehér, könnyű alj, az akkori divat szerint készítve, rövid, kis, csipőig érő, fekete atlaszderék vállhegyre kivágva, és kis, rövid ujjak, a nyakkivágást és az ujjakat fehér hatytyúprém díszíté és a derekat öv szorította le. Ékszerait fekete kaucsukgarnitúra helyettesítették. S valóban, ma, mikor már én is tudom, mi a szép és jó ízlés, el merem mondani, ezt mind a kettőt fel lehetett találni rajta, mert a fekete derék még jobban kiemelte a vakító fehérségű bőrét és telt idomait. Mert mint a költők írják, hogy egy-egy szép nő a művész vésőjére érdemes, bizony én is elmondhatom anyámról. Sajnos, de mi, első férjhezmeneteléből származó gyermekei, nem dicsekedhetünk ezzel, mi

Amíg eltelt a gyászév, visszavonultan éltünk, ahogy egy kereskedőnének elvonultan lehet élni, mert bizony nem tehet úgy, mint egy hivatalnokné, mert minden nap az üzletben kellett lennie, és oda bárki is bejöhett, de azért nyilvános helyeken nem jelent meg sehol. Ha elhagyta otthonát, vagy templomba ment velünk együtt, vagy legközelebbi rokonát látogatta meg, de azért érintkezett eleget az emberekkel. De végre eltelt az idő, s ennek is vége kellett legyen.

A második évben már elment színházba, estélyekre, s több, zajosabb házi mulatságokra. Többek között egy ily estélyre világosan emlékszem, hogy anyám mily toaletthe

Zakariás Kristóf és Jancsó Karolina gyermekeikkel (1862).

Első sor:

*Bogdán Istvánné Zakariás Anna,
Zakariás Kristófné Jancsó Karolina,
Bogdán Jankó (Zakariás Anna
gyermeke), Zakariás Kristóf,
Jakab Istvánné Zakariás Mária.*

*Második sor: Zakariás Tilda,
Zakariás Árpád, Szenkovics Miklósné
Zakariás Albina, ismeretlen személy*

szerettem és ő is engem bálványozott. Mindent megtett, akármit kértem tőle, igen, és még bátor voltam hozzá később mint lány, sőt, mint most asszony, akárhányszor, most is az elképzeltetett nevemen szólít, pedig most az élet delén túl van, és sok gyermeke is van, de ha lát, most is úgy mosolyog rám, mit hajdan, s ez nekem is jólesik. Mintha a múlt vonulna el lelki szemem előtt, s egy percig beragyogná kedves emlékeivel a bús jelent, úgy képzelem olyankor én. Ezen ember is szeretete anyámat, mégpedig mélyen és igazán, de mivel sokkal előkelőbb urak jártak körülötte, ő elnyomta szíve vonzalmát, és hallgatott, várt, tán még valakivel komolyabb lesz a viszony, mert aztán a következőkből azt lehet gyanítani.

Vége ezen igazgató tanár megkérte az anyám kezét. Ő előre vonakodott, mert ezen férfi csak 29 éves volt, és anyám már 35. Ez nőtlen fiatalember, anyám négygyermekes asszony. Ezeket s ehhez hasonlókat számtalant hozott fel anyám, de mind hasztalan volt, mert kinyilatkoztatta, ha hozzá nem megy feleségül, főbe lövi magát. Végre szegény anyám engedett, mert szíve is azt parancsolta. Gondolta, ha előbb nem ment szerelemből férjhez, úgy már most úgy megy. De azért a bú fellege mindig előtte lebegett a jövő iránt, s érezte, hogy nem fog boldog lenni. Ezt még esküvőjük napján egy nem várt eset is megerősítette. Mivel épp készen voltak mindennel, már ki is jöttek a nappali szobából, oly erősen

Bogdán István, Zakariás Anna (23 éves), Jankó és Ferenc 1859-ben

Bogdán Istvánné (1870 ?)

kezdett vérezni az orra anyámnak, hogy komoly aggodalomra adott okot, s pedig nem bír most sem rá emlékezni, hogy soha sem azelőtt, sem azután vele az történt volna. Akkor ki is nyilvánította a násznép előtt, ami kevés számú volt, mert csendben akarta, hogy végbemenjen, mily balsejtelem üldözi őt, hogy szerencsétlen lesz, s az orrvérzése is rossz jel, de már legyen, ami lesz, a végzet keze végezze be megkezdett művét, s így hát megtörtént az esküvő.

Most visszatérek egy pár héttel azelőtt történetekre. Ugyanis, mivel üzletvezetőnk észrevette, hogy komoly viszony fejlődött ki kettőjük között, értve anyám s most már mostohaatyám közt. Ő is tudatta szíve titkát, s megkérte a kezét, de anyám egész hidegen utasította vissza, megjegyezte, hogy barátságot sem érez iránta, nemhogy szerelmet. Lehet képzelni azon ember fájalmát és kétségbeesését. Nem evett rendesen, mint szokott, el-el maradt késő hajnalig a vendéglőkben, izgatott volt egész nap az üzletben, s gyakran nem is tudta, mit csinál, s mikor látta jönni tatát, mert ezentúl így fogom nevezni, mert így hívtuk, nem bírt magán uralkodni, reszketett a kiállott féltékenység kínjaitól.

Utoljára arra kérte anyámat, ha nem szereti, ne menjen hozzá, de máshoz se, és ő a négy árva gyermekének szolgálója lesz, értve minket, míg él. Ezen nyilatkozat nagyon meghatotta

anyámat, és fel is akarta bontani a kötendő frigyét, de nem volt elég ereje hozzá, mert bár a papoknál be is tiltatta a további hirdetést, és két vagy három hétig tartott a fasé, mert anyám visszautasított minden alkalmat a közeledésre, s látogatásait nem fogadta el. Mégis végre kifáradt a harcban és engedett, és létrejött, amint előbb íram, a házasság, és azon szép ígélet dacára is, amit az üzletvezetőnk tett. Nem is volt csoda, mert tata 1200 forint fizetést kapott és szabad lakást, s ná, most tegyük hozzá, hogy még ügyes, férfiak között szép, művelt, jó modorú férfi a kérő, kit nagyon is sokan irigyeltek anyámtól. Nem lehet csodálkozni a történetek felett.

Az üzletvezetőnk többször el akart menni, anyám aggódott is miatta, de nem bírt egykönnyen ő is elválni tőlünk. S amint így múltak az idők, hirtelen a mi egünkre is felleg borult, ugyanis tatát áthelyezték Barótra, mégpedig csak tanárnak 720 forint évi fizetéssel, és ez büntetésből történt, mert egy alkalommal az üzletvezetőnk nagy izgatottságában az ő jelenlétében anyámnak nem kellő tisztelettel felelt. Anyám ezért rendreutasította, amire ő, az üzletvezetőnk a bolt ajtajába kiment szegényeit és indulatát eltakarni akarva, de anyám visszaszólította, mert dolog volt. De ő, amint visszaszólt, újabb sértést követett el, s erre tata felállt és odament, s ki akarta lökni az ajtón, de ő észrevette ezen szándékát és megragadta. Mindketten elveszítve az egyensúlyt kiesetek a kövezetre három lépcsőn keresztül. Nem lett semmi bajuk, de az eset megtörtént, és fel is lett adva. Az ők gyűlésükre tata nem volt akkor ott, de hírül hozták neki, de ő nem tulajdonított semmi fontosságot, és nem is járt semmi után, hiába kérte anyám. S végre, mikor megjött a szomorú való, az áthelyezés és hivatal kisebbség, késő volt már a bánat.

(Folytatjuk...)

1. Bogdán Rozália (1867–1937) dédanyám visszaemlékezései. Közreadja Nagy Gyöngyvér.
2. 1867. november 5-én született.
3. Bogdán István Kézdivásárhelyen született 1815. június 29-én.
4. Zakariás Anna Kézdivásárhelyen született 1836. december 13-án.
5. Elírás! Bogdán Rozália öt éves volt, amikor édesapja meghalt.
6. Jankó, Ferenc, Anna, Rozália.